

גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרשת מקץ
גליון 7

ש. בפרשת מקץ (בראשית מא' מג') כתוב שהמצריים קראו ליוסף "אברך", האם כך קראו לו באמת, או שהם קראו לו בשפה המצרית בשם דומה, והתורה כתבה אברך בלשון הקודש. ת. קראו.³

ש. כתוב בפרשת מקץ (בראשית מג' יח') "וייראו האנשים כי הובאו בית יוסף ויאמרו על דבר הכסף וגוי להתגולל עלינו וגו'". לכאורה יש כאן אריכות, די לומר "להתגולל ולהתנפל עלינו", ולא לומר "להתגולל עלינו ולהתנפל עלינו". ת. הכסיל ירבה דברים (קהלת ה').

ש. כתוב בפרשת מקץ (בראשית מג' כד') "ויבא האיש את האנשים ביתה יוסף ויתן מים וירחצו רגליהם ויתן מספוא לחמריהם". צ"ב לאיזה צורך הביא להם מים לרחוץ רגליהם, הרי אצל אברהם מצינו שנתן מים לאורחים שבאו אליו שירחצו רגליהם כי חשב שהם ערביים שמשתחווים לאבק רגליהם ולא רצה להכניס ע"ז לביתו. אבל כאן הרי יוסף ידע את האמת שהם אחיו שלא עובדים לע"ז, ומדוע אמר לאיש על ביתו שיביא לפנייהם מים לרחוץ רגליהם. ת. שינוחו קצת בינתיים.

ש. בגמ' בברכות נה' ע"ב מובא בנוגע להטבת חלום סדר פסוקים שצריך לומר "שלוש הפוכות הפכת מספדי למחול לי וגוי, אז תשמח בתולה במחול וגוי, והפכתי אבלם לששון וגוי, ולא אבה ה' אלקיך לשמוע אל בלעם ויהפוך וגו'". מדוע אומרים את סדר הפסוקים בהטבת חלום, כתובים, נביאים, תורה. הרי היו צריכים לומר, תורה, נביאים, כתובים. ת. חז"ל לא הקפידו על זה עי' תוס' מו"ק ה' ע"א ד"ה ר"פ.

ש. מדוע במוצאי שבת כשאומרים פסוקים אלו, מתחילים מהפסוק בכתובים "הפכת מספדי למחול לי" ואח"כ הפסוק בתורה "ולא אבה ה' אלקיך וגו'" ובסוף הפסוק בנביאים "והפכתי אבלם לששון". ת. כנ"ל.

ש. מה המקור למנהג בארץ ישראל לומר אדיר במרום בכל יום שיש ברכת כהנים, גם באופן שלא חלם שום חלום, ולא אומר הרבש"ע שנוגע לחלומות, הרי המקור של המ"ב בסימן קל' זה מדברי הט"ז שהוא מדבר שאומרים רבש"ע לאחר שחלם חלום, האם יוסיף לומר אדיר במרום, אבל מנין לומר כן בארץ ישראל בכל ברכת כהנים גם כשלא חלם חלום, הרי גם בגמ' בברכות מבואר שזה שייך לענין הטבת חלום. ת. הוא הדין כל דבר.

ש. בגמ' בברכות נה' ע"ב מבואר שרק מי שחלם חלום ולא מספיק לומר בעת ברכת כהנים רבש"ע וכו' יאמר אדיר במרום וכו'. מדוע אנו נוהגים לומר כל יום אדיר

³ עיין באילת השחר.

בס"ד
מתוך שבח והודאה על שעבר ותפלה על לעתיד,
הננו להודות לרבים שהצטרפו לקבלת הגליון השבועי
ושלחו הערות ודברי ברכה, שהקב"ה יעזור שאכן לא
יצא תקלה מתחת ידינו להגדיל תורה ולהאדירה.

מצורף בסוף שו"ת על עניני תפילה לחיזוק עבודת
התפילה.

פרשת מקץ - תשע"ט. 1

ש. מדוע בכל פרשת מקץ אין פרשה פתוחה או סתומה עד סוף הפרשה והכל ברצף אחד לא כשאר פרשיות. ת. כי היו בצער עד הסוף.

ש. האם יש טעם מדוע סיבב הקב"ה שיהא דוקא 7 שנות שובע במצרים לא פחות ולא יותר, הרי לגרום להוריד את יעקב ובניו למצרים, מספיק גם רעב של כמה שנים, ומה המטרה בכל החלומות לרמוז על 7 שנים. ת. כנגד ימי בראשית.²

ש. כתוב בפסוק בפרשת מקץ (בראשית מא' טו') "וידבר שר המשקים את פרעה לאמר את חטאי אני מזכיר היום". מה שייך כאן "לאמר", הרי בדרך כלל לאמר פירושו שיאמר אח"כ לאחרים. ועד כמה שדיבר כאן לפרעה, למי צריך אח"כ שיעביר עוד את דבריו. וא"כ די לומר וידבר שר המשקים את פרעה את חטאי וגו'. ת. שיאמר תשובתו.

1 לבקשת מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
אין לסמוך על מה שאני עונה מקופיא.

הגליון הוא מהדורת ביקורת ועריכה של קונטרס עזרת אליעזר,
תשובות שזכינו בס"ד לקבל בכתב יד ממרן שליט"א.
הערות ניתן להעביר למשפחת קרביץ.

כולנו תפילה שאי"ה נוכל במשך השנים להשלים את השו"ת על
כל הפרשיות, ועל עבודת התפילה.
הגליון יוצא לזיכוי הרבים, ואין להשתמש בזה לשום דבר אחר
ללא רשות, וכל הזכויות שמורות.

² מצאתי בבבל הטורים שאומר בראשית מא' ב' "ולמה ז' על שם מצרים לודים ענמים להבים נפתוחים פתרוסים כסלוחים שהם ז', וז' עממים מארץ כנען יתפרנסו ממצרים".

עוד מצאתי ברבינו בחיי בפסוק טו' בתוך דבריו "ודע שאני חושב ענין בחלום פרעה שהוא הולך בשבע על שבע, ידוע כי פרעה ועמו רשעים מאמינים הקדמת כופרים בדיעה ובהשגחה ובחדוש, והיתה דעתם בכל המעשים הנעשים בשפלים שכולם מסורים למקרים ותחת ממשלת כוכבי לכת המנהיגים את העולם, ומתוך שהיה נמשך אחרי הטבע והחמר יסוד העפר כנרמז בשמו הראו לו מן השמים שתי חלומות אלו מתוך שני היסודות הכבדים שהם המים והעפר שבע פרות עולות מיסוד המים, ושבע שבלים צומחות מיסוד העפר. והרמז בחן לענין שבע ורעב שהוא מופת על ההשגחה בשפלים כמו שזכר עליהם בראש השנה, ומזה תקנו בתפילה על המדינות בו יאמר איזו לרעב ואיזו לשובע, והענין הזה היה מופת לפרעה מאתו יתברך בענין ההשגחה להודיע כי הוא יתברך המשגיח בעולם היסודות והנותן בו שובע ורעב, והוא השליט המושל כל שבעה כוכבי לכת ובידו להגבירם ולהחלישם על פי השכר והעונש, והוצרך להודיע לו זאת לפי שהיה עושה עצמו אלוה והיה אומר כי ילוס הנחר שלו כענין שכתוב לי יאיר ואני עשיתיני. וע"ש עוד.

גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרשת מקץ
גליון 7

ת. אפילו כלי עם הארץ שיודע ללמוד כאשה או פחות ממנה.

ש. בפרשת כי תצא כתוב (דברים כ"ב ה') "לא יהיה לך כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה וגו'". מדוע דוקא כאן התורה קוראת לאדם בשם "גבר", ולא בשם איש או אדם.
ת. אפי' גוי או עבד.

ש. האם אפשר לפרש בס"ד, בחז"ל בנזיר נט' ע"א מבואר שלא מדברים כאן על סתם בגדים, אלא על כלי מלחמה. והנה מצינו שכלי מלחמה זה שייך לעשו הרשע ולא לישראל, ולכן יעקב אבינו אמר לשמעון ולוי (בראשית מט' ה') "כלי חמס מכרתיהם. כי הכלי זיין של יהודי זה התורה הקדושה. ולכן כשהתורה מדברת שאסור לאשה להחזיק כלי מלחמה, לא כותבת כלי מלחמה שיש לאיש, כי בתורה שנוכר איש מרמוז על אדם בר מעלה, ואיש שהוא בר מעלה לא מחזיק כלי מלחמה, ורק אדם פחות ערך, הוא מסוגל להחזיק כלי מלחמה, ולכן לאותו אדם שמחזיק כלי מלחמה, קוראת התורה בשם גבר ולא בשם איש.
ת. אין צריך לכך.

ש. האם עפ"י אפשר בס"ד להוסיף עוד, בסיום התפילה וברכת המזון אומרים "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו". כאן באים לומר, אותו הגבר שצריך כלי מלחמה כ' הוא חלש באמונה, אומרים לו בא תתרום ותבטח בהקב"ה, תעזוב את כלי המלחמה, תבטח בה' יתברך ותראה איך שהכל מסתדר, ואז גם הוא יתעלה למדרגת איש, ולכן לאדם שמחזיק כלי זיין התורה קוראת שם בשם גבר, המסמל על דרגה פחותה.
ת. כנ"ל.

ש. מי שהמלכות לא עלינו גוזרת עליו מיתה וכליה ח"ו, ולבסוף ניצל בדרך נס והתבטלה הגזירה, האם מברך הגומל.
ת. נס נסתר אין מברכין.

ש. אם אכן צריך לברך הגומל באופן כזה שמתבטלת ממנו הגזירת מיתה, האם כלל ישראל בזמן מרדכי בירכו הגומל כשנתבטלה גזירת המן הרשע להשמיד להרוג ולאבד.
ת. יתכן.

ש. במעשה בחז"ל בתענית כא' ע"א עם נחום איש גם זו שלא הספיק ליתן אוכל לעני עד שירד מהחמור ואז גזר עליו יסורים נוראים, מה היה צריך לעשות עד שהרגיש שמגיע לו יסורים, והאם יתבעו בן אדם מדוע לא היו לו אפשרות לעזור לעניים.
ת. לפום גמלא שיחנא, והי' לו להזדרז ביותר.⁶

ש. עני שבא לאסוף צדקה בבית כנסת והתחיל לאסוף ולפתע בא עני נוסף וגם הוא רוצה להתחיל לאסוף, צדקה באותו מקום שהתחיל כבר העני הראשון לאסוף,

במרום אחרי ברכת כהנים אפילו בלא שחולמים חלומות.

ת. לא פלוג.⁴

ש. במסכת ברכות דף נו' יש אריכות בענין החלומות של אביי ורבא שהיו אצל בר הדיא שפטר חלומות, ולאביי שנתן כסף פתר לטובה ולרבא שלא נתן בתחילה כסף פתר לרעה. מדוע הגמי האריכה בכל החלומות שפטר להם, מספיק להביא כמה דוגמאות.
ת. שיזהרו מאד.

ש. עוד צ"ב, מדוע מיד רבא לא נתן לבר הדיא כסף שיפתור לו לטובה כמו אצל אביי שפטר לו לטובה.
ת. לא האמין לו.

ש. בני משפחה. שנמצאים בימי השלשים על אחד מההורים של"ע נפטר, לפעמים חולמים באקראי כל מיני חלומות על הנפטר, חלומות טובים וחלומות לא טובים, האם צריך להתייחס לאותם חלומות.
ת. מה שחושבים חולמים.

ש. הגמי' בברכות בדף נז' ע"ב אומרת "כל מיני צבעונין יפיין לחלום חוץ מן התכלת". צריך ביאור הרי לגבי ציצית מצינו שתכלת דומה לים ולכסא הכבוד, א"כ אדרבה תכלת מביא לדבר טוב, ומדוע בחלום לא.
ת. זה מדת הדין.

ש. האם אפשר לפרש, שהנה מצינו שקורח בא עם טלית שכולה תכלת לחלוק על משה רבינו, והטעות שלו היתה, כי לא הצבע מזכיר כסא הכבוד, והראיה שהרי מי שנמצא בים ורואה גם ים וגם שמים לא נזכר בכסא הכבוד, אלא המצוה לקחת תכלת זה מזכיר. ולכן לא יעזור טלית שכולה תכלת כשלא זה המצוה. א"כ אפשר לומר שאולי לכן תכלת לא טוב בחלום לרמוז, שלא התכלת הוא מביא לתועלת כטענת קורח, אלא המצוה של תכלת, וסתם תכלת בלא מצוה זה באמת לא טוב אפילו בחלום.
ת. אולי.

ש. בסיום התפלה וברכת המזון אומרים את הפסוק "ברוך הגבר אשר יבטח בה'". מדוע משתמשים כאן בשם "גבר", ולא בשם איש או אדם כמו בשאר המקומות.
ת. שיהי' חזק כגבר.⁵

ש. גם בפרשת כי תצא כתוב כמדומה הפעם היחידה בתורה בלשון כזה לגבי "לא יהיה לך כלי גבר על אשה וגו'", מדוע השתמשו בשם גבר ולא איש או אדם.

⁴ נשאל שוב בהזדמנות אחרת.

⁵ ב' השאלות נשאלו כעבור זמן בנוסח שונה. בספר תפלת חנה לגאון ר' ראובן מלמד זצ"ל עמוד קצד' מצאתי שכתב בסיום התפילה "ברוך הגבר אשר יבטח בה', למה לא כתוב ברוך האיש, או ברוך האדם, כי איש ואדם הם אנשים בעלי מדרגה גבוהה, ובודאי הם בוטחים תמיד בה' ית', אבל גבר נקרא אדם בינוני, פעם הוא ינצח היצר הרע, ופעם היצר הרע ינצח אותו, לזה אומרים לו, התגבר על יצרך, הנח סבות העולם, ורק בטח בה' ית', ואז תצליח ותתברך". (וסיים שכן מצא שכתב הרי"א חבר זצ"ל).

⁶ השאלה נשאלה שוב בהזדמנות אחרת בנוסח אחר. עיין בהקדמה לשערי יושר מה שביאר בסוגיא זו.

גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרשת מקץ
גליון 7

ת. אין ראוי.

ש. בחור שיודע שהוריו מתקשים בפרנסתם ולא מצליחים לגמור את החודש, ולכן עלה בדעתו שכל הדברים ששייכים לו, ישיג לעצמו את הכסף, ע"י שימצא עבודה קלה בלילות לאחר סדרי הישיבה וכדומה או בבין הזמנים ובכסף שירוויח יקנה לעצמו מה שצריך בלא להוציא ממון מהוריו, האם יעשה כן, או שבחור צריך להשתדל רק ללמוד בלא דאגה לממון הוריו באופן זה.

ת. ישב וילמד ויתפלל שיסתדר.

שו"ת עם מרן שליט"א על עניני תפילה
לחיזוק עבודת התפילה.

המשך ענין תפלת ותיקין.

ש. נשאלתי בענין נץ החמה בנוגע לאדם שנוסע בטיסה באירון ממדינה למדינה באופן שאינו יכול להתפלל שחרית בגמר הנסיעה, כי הנסיעה היא כחמש עשרה שעות. ואותו אדם מקפיד להתפלל בנץ החמה שחרית. ובאמצע הנסיעה עובר מעל מקום שעתה שם בדיוק נץ החמה, אבל מכיון שהוא נמצא גבוה באויר, לכאורה שם זה לא הנץ עתה כי אם מקודם, א"כ כיצד יחשב הזמן כדי להתפלל שחרית בנץ החמה.

ת. כלמטה.⁸

ש. עוד נשאלתי לגבי נץ החמה, כיצד הדין בבנין מגורים גבוה יותר ממאה קומות, האם בקומה הגבוהה, הנץ הוא כפי הזמן שהנץ למטה, כי כל הבנין נגרר אחרי למטה, או שכל קומה צריך לבדוק מתי שם הנץ.

ת. אין שום נ"מ.

ש. מי שלא מקפיד להתפלל בנץ החמה ובוקר אחד התעורר והלך לבית הכנסת לפני הנץ ומצא את הציבור אוחזים כבר בקריאת שמע, והוא עדיין לא אמר כלום חוץ מברכות השחר, האם יאמר עמהם ק"ש ושמו"ע ויספיק נץ החמה, או ילך למנין אחר ויתחיל מתחילת פסוקי דזמרה לפי הסדר ויוותר על המעלה בנץ החמה, כי עדיף להתפלל לפי סדר התפילה.

ת. יתפלל כסדר ויזדרז.

ש. אשה שיוצאת לעבודה בכל בוקר בערך בשעה 6.30 והבעל חייב להיות בשעה זו בביתו לשמור על הילדים שבבית עד שלוקח אותם למקומות לימוד. והרבה פעמים בשנה יוצא שזמן תפילת ותיקין זה בערך בשעה הזו שצריך להיות בבית. האם עדיף להתפלל במנין שלפני הנץ, וכך יוכל לטפל בילדים כשהוא כבר אחרי התפילה, או שישמור על הילדים עד השעה 8.00 בבוקר שיוכל לשלוח את הילדים למקומות לימוד ורק אז להתפלל.

⁸ באשרי האיש או"ח ח"א עמוד עדי הביאו דעת מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל מ שנמצא במטוס מתחייב כאנשי המקום שתחתיו בכל המצוות התלויות בזמן, כגון ק"ש. וכן ראיתי בחוט שני הלכות תפילה עמוד קפ' שזמני הנץ החמה ושקיעת החמה וכן זמני מצות ק"ש ותפלה ושאר מצוות התורה, נקבע איך הזמן הוא באותו מקום בקרקע למטה.

האם יש כאן בעיה של משיג גבול, כי יכול להיות שהעני השני יזדרז לאסוף ויקבל יותר צדקה מהעני הראשון, כי אנשים לפעמים נותנים צדקה רק לעני אחד בזמן התפילה, ומי שהגיע אליהם הראשון, הוא מקבל, וכך גורם שהעני הראשון פסיד, כי אם היה לבד עתה אולי היה מקבל יותר.

ת. יתנו לשתייהן.

ש. האם שייך לומר בכה"ג שהכל תלוי באמונה ומה שנגזר על כל עני שיקבל זה מה שהוא ישיג ואף אחד לא לוקח ממנו כלום, וממילא יוכלו כמה עניים לאסוף צדקה ביחד.

ת. כן.

ש. הגמ' בברכות בדף לג' ע"ב שואלת "אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא וכו'". ומתרתא הגמ' "אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא". עדיין קשה, שהרי לא כולם כמו משה רבינו, ולגבי אחרים לאו מילתא זוטרתא.

ת. הוא אמר מה שנוגע לו וממנו ילמדו להיות כמוהו.⁷

ש. בעלי חנויות עושים הנחות למוצרים הנמכרים בחנותם, ומי שקונה שם, מרוויח סכום נכבד. יש שלא צריכים את המוצרים האלו עתה כי אם בעוד חודש, רק רוצים לקנות עתה כדי להרוויח את הסכום כסף שעולה בזול, האם נחשב לחסרון באמונה ובטחון במה שדואג עתה לעתיד, או נחשב ששומר על כספו.

ת. לא.

ש. מהו החיוב השתדלות בפרנסה שדורשים מאדם.

ת. קצת.

ש. בחור שלא רוצה לקחת כסף מהוריו, רוצה בימי בין הזמנים לעבוד בכל מיני דברים בעד כסף וכך לא יצטרך לבקש כסף מהוריו, האם יעשה כן או שמתרגל לחשוב עבודה וכסף ולא כדאי שיתרגל לכך.

⁷ הראני שהר"ן בדרשות בדרוש העשירי כבר האריך בזה מאד ופירש שיש דבר שלאחר שעמל האדם וטרח להשיגו כשרואה ונחשב אצלו חשיבות הדבר לא יחשב בעיניו כל הטרחה שטרח בהשגתו, וכן יש דבר שהאדם מאד חפץ בו וכבר קודם שמשוגע לו יתחשב בטורח להשיגו מרוב אהבתו לדבר. אמנם למי שאינו מכיר ואינו חושק בדבר יחשב כקושי גדול להשיגו. וזהו שאמר משה לישראל לאחר שהשיג את היראת שמים, שידעו שאם גם הם יחפצו בה מאד ויבינו את המעלה הנשגבה שבה, תהיה בעיניהם היראת שמים למילתא זוטרתא.

הכלי יקר בפרשת עקב שם כתב שבזמן שכלל ישראל היו אצל משה שהיה מדרים במידת היראה, אין הכא נמי מילתא זוטרתא היא.

הגאון ר' יעקב ניימן זצוק"ל בדרכי מוסר עמוד קכ' הביא בשם הש"ח שכונת הגמ' לומר שכשיש כזה רבי גדול ונמצאים בקרבתו, בנקל יכולים לקבל כולם להגיע ליראת שמים.

בקובץ הערות (בסופו בחידושי אגדות סימן יב' אות טו) מפרש שעצם האמונה בהקב"ה הוא דבר שקל מאד להשיגו, אלא שרצונותיו של אדם לחיי העולם הזה מטין אותו שלא יאמין במה שמבין. וע"ז הקשו בגמ' דכיון שיש הרצונות של כל אדם מה שרוצה, קשה למעשה להשיג את היראת שמים, ואין אמרו כאילו שזה דבר קטן. וע"ז הביאו ממש רבינו שהיראת שמים זה דבר קל לולי הרצונות של האדם, בדיוק כמו אצל משה שהשיגה כי לא שלטו אצלו כל הרצונות, וכך כל אדם אם יתגבר על הרצונות שמתין אותו, יוכל להשיג יראת שמים.

עוד ביאר שמעתי ממורי ורבי הגאון ר' מיכל יהודה ליפקוביץ זצוק"ל שביאר שהנה בחז"ל בסוכה לט' ע"א מצינו שתלמיד חכם נקרא בשם משה, שחז"ל שם אמרו "משה שפיר קאמרת", וביאר רש"י שהכוונה לגדול הדור. וא"כ כשחז"ל אמרו כאן "אין לגבי משה" לא אמרו דוקא למשה רבינו אלא לתלמידי חכמים שנקראו בשם משה. ובכדי להיות תלמיד חכם צריך יראת שמים, שהרי אמרו במסכת אבות שאם אין חכמה אין יראה, שהדרך להשיג יראת שמים זהו ע"י חכמת התורה, ומי שהוא זוכה להיות תלמיד חכם עד שנקרא בשם משה, לגביו אין הכא נמי מילתא זוטרתא היא, כי להשיג חכמת התורה צריך להכיר בהקב"ה ולחיות שהכל ממנו יתברך והוה היראת שמים.

יעין עוד בנצי"ב דברים י' יב' וברוח חיים על אבות פרק ד' משנה א'.

גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרשת מקץ
גליון 7

ת. יתפלל בנץ בביתו.⁹

ש. כיצד יעשה מי שקם להתפלל ותיקין ומאד חשוב בחורף שיש עננים וגשם, ועד אחרי התפילה מאד חשוב, כי העננים גם עושים חושך, האם יכול לומר לפני התפילה יהי רצון זה, כי יודע שהגיע הבוקר. ת. יכול.

ש. אם יצא בבוקר להתפלל שחרית ותיקין, ולפתע רואה אדם שצריך עזרה דחופה לא פיקוח נפש, כגון שתקוע לו הרכב ולא יכול לנסוע ומבקש ממנו עזרה, מה יעשה, האם ילך להתפלל שחרית או יעזור לחבירו. ת. יעזור.

ש. האם שייך לומר שמוזמן שיצא מביתו לבית הכנסת לצורך התפילה, נחשב כעוסק במצות תפלה ויהא פטור מלעזור לחבירו מדין עוסק במצוה. ת. לא.

ש. כיצד הדין באופן שרואה את השכן ולא נעים לו אם לא יעזור לו עתה, מה יעשה, האם ילך להתפלל ותיקין או יעזור. ת. יעזור.

ש. בחור שצריך להגיע לתפלה בישיבתו לשעה 7.00 בבוקר, ולכן קם בכל בוקר בשעה 6.00 כעת כשהוא קם ומכין את עצמו ללכת לישיבה, רואה שבתקופה הזו נץ החמה מאד מאוחר ויכול להתפלל עתה ותיקין במקום אחר, האם ילך להתפלל ותיקין במקום אחר, או יכול להתפלל כרגיל בישיבה. ת. אם ההנהלה לא תקפיד עליו.¹²

ש. בעולם הישיבות נהגו מלפני הרבה שנים, שתפלת שחרית לא מתפללים כותיקין. כיצד ינהג בחור שנפשו חשקה להתפלל ותיקין ורביני ישיבתו לא מסכימים לו כדי לא להחליש את סדר תפלת הישיבה. ת. יכול להשתמט להתפלל ותיקין ואח"כ יתפלל עוד פעם בלי שם ומלכות.

ש. מי שנוהג בכל השנה שלא מקפיד להתפלל ותיקין, האם בעשרת ימי תשובה יהא ראוי שיתחזק להתפלל ותיקין. ת. כן.

ש. בגמ' בפסחים ב' ע"א מובא שלעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב, ולכן יש ענין לצאת כשיש אור. לפי"ז יש לעיין האם זה מעלה ועצה טובה, אבל אם צריך

ש. אברך שאשתו יוצאת בכל בוקר לעבודה בשעה שבע בבוקר, והוא חייב להיות בשעה זו בביתו כדי לשמור על הילדים שבבית, ועתה מסתפק מה ראוי לעשות, או לקום מוקדם בבוקר להתפלל ולגמור לפני השעה שבע בבוקר, ואז יש לו זמן לשלוח את הילדים לת"ת אחרי שכבר התפלל, אבל זה כרוך בקושי גדול לקום עוד לפני השעה שש בבוקר, או שיכול אחרי שבע לחלק את כל הילדים במקומות לימודיהם, ואחרי זה הולך להתפלל שחרית בדרכו לכולל, וזה עוזר לו שלא צריך לקום יותר מדאי מוקדם, אבל אז מתעסק עם הילדים להלביש אותם ולהכניסם כראוי לפני התפילה. מה ראוי לעשות. ת. אם יכול להתפלל בנץ תבא עליו ברכה.

ש. אברך שרוצה בשבתות לקום להתפלל ותיקין שחרית, אבל קשה לו להעיר את שאר הילדים בבית שבגיל חינוך לפני בר מצוה שיבואו להתפלל עמו בותיקין, ולכן שולח את הילדים שילכו לבד להתפלל בבית כנסת ולא רואה מה הם עושים וכיצד מתפללים, מה ראוי לעשות. ת. ילך וישגיח עליהם.

ש. אברך שמזלזל בשעות שינה שלו עקב שלומד כל יום בכמה כוללים, לפנות בוקר, אחרי שחרית, והכולל הרגיל, ואח"כ בערב ובשעות המאוחרות, כדי לקבל יותר כסף מכל הכוללים והוא דחוק בפרנסה, ואשתו מסכימה לזה, כי הוא זקוק לכסף, אבל למעשה מזלזל בשעות שינה, ולפעמים נרדם באמצע הכולל, האם ראוי שיעשה כן. ת. הכל לפי הענין.

ש. אברך שקם להתפלל ותיקין, וכיון שלומד מאוחר בלילה וישן קצת, הרבה פעמים נרדם באמצע הכולל וזה מפריע לחברותא וגם לראש כולל שנרדמים לו בשעות הכולל. האם בשביל זה ראוי שיפסיק ותיקין, או שחייב ללמוד בלילה פחות ולישון מוקדם, העיקר שלא יירדם בשעות הכולל. ת. אונס רחמנא פטרי ולא יפסיק ותיקין.¹⁰

ש. הביאור הלכה מיד בסימן א' מביא לזוהר בשחרית לומר יהי רצון שהוצאתני מאפילה לאורה. מי שהולך להתפלל ותיקין ועדיין חושך, מתי יאמר יהי רצון זה, הרי לכאורה לא יצא מאפילה לאורה. ת. כשיראה קצת אור.¹¹

¹² עיין בתשובות והנהגות ח"ג סימן לבי' עמוד לה'.

בבוקר מבקשי תורה ח"ג עמוד רמח' מובא שנשאל מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל ע"י תלמיד בישיבה האם להתפלל כותיקין או להתפלל בישיבה, והשיב שודאי ותיקין דבר גדול ושמור ומורה עליו, אבל בחור בישיבה צריך לשמור על סדרי הישיבה וע"כ עליו להתפלל בישיבה.

ובענין שמירת סדרי הישיבה ראוי להוסיף את מה שהיה אומר המשגיח הגה"צ ר' נתן וואכטפויגל זצוק"ל בלקט רשימות אלול וימים נוראים עמוד מג' שאמר מה שצריך לזכות בישיבה היא קבלת עול תורה והמשמעות היא לשמור את סדרי הישיבה. שמירת הסדרים זה גופא עול תורה. סדרי הישיבה, הנהגת הישיבה, רוח החיים של הישיבה כל זה נכנס בגדר עול תורה. ובכל יום צריך לקבל עול תורה. ועד כמה שלא נוהרים בסדרי הישיבה שכוללים תפלה וסדר מוסר, יש ח"ו סכנה להצלחה, והמתבונן וחושב על עול תורה יזכה להצלחה. עוד נשאל שם בענין המתפלל בכל יום במנין קבוע ואירע שהיה ער בשעת הנץ החמה היכן התפלל. ותיקין שאין צריך לקרוא ק"ש אלא יקראנה בברכותיה כדרכו.

⁹ כוונת רבינו שליט"א למי שמתפלל קבוע במנין ותיקין, וכפי ששמע מהשאלה שמדובר באופן זה. וצ"ע.

¹⁰ בעלון מים חיים לגאון ר' יהודה אריה דינר שליט"א גליון 309 הביא שאלה באבל בתוך שנה שרגיל להתפלל ותיקין, ואין לו מנין להיות בו ש"ץ (בגלל האבילות) אלא מאוחר יותר. האם עדיף להתפלל ותיקין ורק לומר קדישים או להתפלל מאוחר יותר ולהיות ש"ץ. והשיבו מרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל ורבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א שעדיף להתפלל ותיקין, אפילו בלי להיות ש"ץ, שזו זכות גדולה יותר עבור אביו.

¹¹ בספר הליכות האיש מהנהגות מרן הגרש"ז אלישיב זצוק"ל עמוד ז' הביאו שאינו אומר מודה אני זה לא בשחרית ולא במנחה ולא במערב. ושאלוהו שהביאור הלכה אומר לומר זאת, והשיב, מספיק להגיד מה שכתב בסידור.

גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרשת מקץ
גליון 7

שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה שם תהא תפלה". האם כוונת חז"ל לומר שאין תפלת היחיד נשמעת אלא א"כ מתפלל בבית הכנסת ששם יש ציבור, או שאין צריך ציבור אלא העיקר שיתפלל בבית כנסת אפילו ביחידות ואז תשמע תפלתו. ת. תפוס לשון אחרון.

ש. לכאורה אם כוונת חז"ל שתפלת אדם נשמעת בבית הכנסת כי יש שם ציבור, ומה שמעין להיפך שאם מתפלל ביחידות שלא בציבור, אין תפלתו נשמעת, א"כ איך מותר להתפלל ביחידות, הרי אין תפלתו נשמעת. ת. אינה נשמעת כ"כ אבל מ"מ יוצא ידי תפילה.

ש. איזה דברי חיזוק אפשר לומר לבחור לישיבה שלא מקפיד להתפלל במנוח כל פעם, והרבה פעמים מתפלל ביחידות בחדרו.

ת. אין תפלה מתקבלת אלא או בציבור או כותיקין.¹⁵

ש. הגמ' בברכות מז' ע"ב אומרת "ואמר ריב"ל לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים שאפילו מאה באים אחריו קבל שכר כולם וכו'". מדוע חז"ל נקטו "אפילו מאה", היו צריכים לומר "אפילו רבבה", כדי להגדיל שכרם של עשרה ראשונים.¹⁶

ת. לישנא דקרא אם יולד איש מאה (קהלת ו').¹⁷

¹⁵ בספר הליכות האיש מהנהגות מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל עמוד ס'א הביאו שאף כשההליכה היתה קשה עליו, התאמץ ללכת לבית הכנסת ולא רצה שיעשו עבורו מנוח בבית. והביאו שאירע פעם אחת שצום עשרה בטבת חל ביום שישי ורבינו התענה כל היום, ואעפ"כ מאד לא היה ניחא ליה כששמע שמארגנים מנוח בביתו בליל שב"ק כי רצה ללכת לבית הכנסת. והביאו עוד מעשה שפעם אחרת כשחזרו בליל שבת מבית הכנסת והיה קשה לו מאד הדרך, שאלוהו שא"כ יתפלל תמיד בליל שבת בביתו, והשיב, בית הכנסת. להתפלל בבית הכנסת.

¹⁶ עוד שאלות בענין עשרה ראשונים עיין בדעת נוטה הלכות תפילה עמוד רס"ט. ובספר תפארת ההלכה עמוד תרס"ט.

¹⁷ בענין המעלה של עשרה ראשונים ובפרט הראשון שמקדים לבוא, עיין בילקוט מעם לועז דברים ח"ב פרשת עקב עמוד קפ"ו וז"ל "ובפרט גדולה מעלתו של הראשון הבא לבית הכנסת, שאם הקב"ה בא ואינו מוצא מנוח מיד כועס, אבל שכא הראשון, הרי זה דומה למלך שצוה לבני העיר להתכנס למקום אחד, ובעוד מכינים עצמם לילך לשם קדם האחד והלך לשם, וארע שבא המלך ומצא אדם, ושאל אותו, היכן שאר האנשים שהיו צריכים להיות כאן, אמר לו האיש אני הקדמתי לבוא, ושאר האנשים יבואו אחרי, ותשובתו מצאה חן בעיני המלך, ודבר עמו ונעשה ידו, ואח"כ שכבאו שאר האנשים לא כעס עליהם, ופטרם לשלום, אבל אלו לא הקדים הראשון והיה בא ומודיע למלך שהללו יבואו אחרי, בודאי היה כועס המלך שלא מצא איש.

כך הראשון הבא לתפלה, נקרא שאומר שהשאר יבואו אחרי והקב"ה מתייחד עמו ונעשה ידו, ומבאן ילמדו לקח אותם הרגילים להשכים בבוקר וכשהולכים לבית הכנסת ואינם מוצאים איש, חוזרים הם לאחוריהם, וכשבא שמש וקורא אותם לבוא לבית הכנסת אומרים, אם יש מנוח אני הולך, והם צריכים להוכח במו עיניהם ולראות כמה טובה הם מאבדים בזה. וכו'. ואילו היו יודעים האנשים מעלתו של זה המקדים ובא ראשון לבית הכנסת, היו מריבים זה עם זה וכל אחד היה אומר אני רוצה להקדים ולבוא ראשון וזהו שאמר הכתוב אשרי אדם שמעו לי לשקד על דלתתי יום יום לשמור מזוזות פתחי כי מצאי מצא חיים. רוצה לומר אשרי אדם ששומע לי שאינו נמשך אחר עצת יצרו האומר לו לא להקדים וליך לבית הכנסת וכו'".

נתיקן עוד ממה שראיתי בספר ארצות החיים להמבלי"ם על שו"ע או"ח סימן כה' בפירוש המאיר לארץ אות יח' וז"ל "יבכונוי איתא שהאריז"ל לא היה מניח ראשונים בבית הכנסת מפני שהיו משכמים קודם אור היום ולא היה יכול לילך בטלית ותפילין לבית הכנסת ומוטב לבטוליה הא מקמי הא. וכ"כ בשו"ע האריז"ל סימן כה', ועפ"ז כתב בשו"ת מהר"ם מלובלין סימן לד' במי שנתקשר בקנס ללכת קודם אור היום לבית הכנסת כדי להיות מניח ראשונים ורוצה לחזור בו יכול לחזור בו דהוי כנדר שגגות, ודמי למי"ש ב"י"ד (סימן רלב' סעיף ז') ובענין י' ועיין ב"י"ז שם ומג"א כאן סק"ג). ובענין דבר זה תמוה מאד דהא מה שצריך להיות מניח ראשונים מבואר בגמ' ברכות ואיך הכריע דמצוה זו לילך בטלית ותפילין לבית הכנסת שאין מבואר בגמ' גדולה יותר, בפרט שבזוהר עצמו (פי' תרומה דף קלא') משמע שהקדימה להיות מניח ראשונים עדיף יותר, ואף כי בר חילוי דהאריז"ל לגזור אומר, מ"מ הא קודם אור היום אין יכול ללבוש תפילין ולא שייך לומר שמעיד עדות שקר במי"ש ביראתך. וכו'. ועוד דמי"ש המג"א דלכה לא יצא האריז"ל לביתו באור היום להניח שם תפילין משום דאדחכי והכי נגמרו קהילת פסוקי דזמרה אין זה מסיפק עדיין היה יכול להניח תפילין בחצר בית הכנסת דודאי לא קפיד הזוהר רק על שלא יכנס לבית הכנסת עצמו בלא תפילין וכו'. ועוד הא באזהרות שחשב הרח"ו (בהקדמתו

לצאת קודם רשאי, כגון שרוצה להגיע למקום רחוק מבעוד יום, לחסוך זמן בנסיעה, יוכל לצאת גם כשעדיין חושך, או בכל גווני לא ראוי שיצא מוקדם כדי שיצא בכי טוב. ת. אם אין יכול ליקח עמו אור.¹³

ש. מי שרוצה לנסוע מחוץ לעיר להגיע לכותל המערבי להתפלל שם ותיקין, האם לא ראוי שישע לפנות בוקר, כי לא יוצא בכי טוב, או מכיון שנוסע להתפלל שם שחרית ותיקין, שומר מצוה לא ידבר דבר רע, ושפיר יוכל לצאת מוקדם בבוקר הגם שזה חושך עדיין. ת. היכא דשכיח הזיקא לא סמכ"י אניסא.

חשיבות התפילה במנוח ועשרה ראשונים.

ש. ידוע בברכות כו' ע"ב שאברהם אבינו תיקן שחרית. לכאורה צ"ב מדוע לא תיקן תפלת ערבית, הרי בכל התורה כולה היום מתחיל מהלילה, ויהי ערב ויהי בקר, א"כ בזמנו שלא היה שום תפלה, יכל לתקן מעריב. ת. שחרית קודם ביום.¹⁴

ש. הגמ' בברכות בדף ו' ע"א אומרת "תניא אבא בנימין אומר אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה וכו'". מה יעשה אדם שלא יכול לבוא לבית הכנסת, האם עדיף לפי אבא בנימין שלא יתפלל כלל בביתו כי לא תשמע תפלתו. ת. יתפלל.

ש. חז"ל אומרים בברכות ו' ע"א "תניא אבא בנימין אומר אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת

¹³ עיין בחשו"ק חמד פסחים עמוד מב מה שכתב בזה.

¹⁴ בהליכות שלמה - תפילה פרק יג' עמוד קס"ח הערה 50 מבאר הגר"ש אויערבאך זצוק"ל הא דתפלת ערבית רשות, מפני שהאדם מתחיל לעבוד את הקב"ה עם קומו ולא עם שכיבתו, ולכן גם לא תיקנה אברהם אבינו אלא פתח ותיקן תפלת שחרית. עפ"ז יסוד זה היה נלע"ד בס"ד להוסיף הערה שהעולם שואל, ידוע שהיום מתחיל מהלילה, ומדוע השייך סידר את ההלכות מהבוקר ולא עם דיני הערב, אלא לאור הדברים לעיל יבואר היטב בס"ד, האדם מתחיל את עבודת ד' שלו כשקם בבוקר ולא בלילה, רק שלפי הלילה יכול לקום בבוקר בזמן. מצאתי בספר שפתי חיים ביאור תפלת שמו"ע עמוד רנה' בתוך דבריו שכתב וז"ל "כאשר יחסו חז"ל לכל אחד מהאבות חיבור תפילה אחרת משללת התפילות, אין זה בגלל שאברהם אבינו היה הראשון שבאבות לכן חיבר את התפילה הראשונה של היום, שחרית, ויצחק השני תיקן תפלת מנחה מפני ששחרית כבר נתקנה, כי אם זו הסיבה היה יצחק אבינו יכול לחבר גם תפלת ערבית, אלא כל אחד מהאבות תיקן תפילה לפי דרכו בעבודת ד', אברהם אבינו שמידתו היתה מידת החסד, ובבוקר מתגברת בבריאה הנהגת החסד של השי"ת וכו' שבעלית השמש החולים מרגישים טוב יותר, כי בזמן שליטת הנהגת החסד, הברכה וההצלחה מתרבה בעולם, לכן שעת הבוקר הם הזמן המבורך של היום, משום כך אברהם אבינו הוא זה שתיקן תפלת שחרית.

שעות אחר הצהריים מתחילת זמן תפלת מנחה עד שקיעת החמה, הוא הזמן שבו מתגברת והולכת הנהגת הדין, וזמן הזה עבודת ד' היא בבחינה שונה, לכן יצחק אבינו, פחד יצחק שעבודת ד' שלו היתה במידת הדין וכו' למי שמונהג ומתנהג במידת הדין, יש בחינה אחרת של עבודת ד', לכן יצחק אבינו תיקן תפילת מנחה החושך והלילה מסמלים ומבטאים את צורת הגלות. מיעקב אבינו כבר התחילה הגלות בפועל, בהיותו בבית לבן, וברדתו אח"כ למצרים. מידת יעקב והתנהגותו היתה ואומנותן בלילות, להתחזק באמונה בשייחית גם בעת צרה שהיתה לו, וכו' תיקן תפילת ערבית, ללמד לדורות שגם בחושך ובצרות, עלינו להתחזק בתפילה מתוך אמונה ובטחון בשישועת ד' וכו'".

בס"ד מצאתי בדעת נוטה ח"א דיני השכמת הבוקר עמוד יג' תשובה כח' הנה היות היום והשו"ע התחילה את ספריהם בדיני קימת הבוקר וקשה דסדר היום הוא כדכתיב בקרא והי ערב והי בוקר וכדאמרין בגמ' ריש ברכות שמה"ט פתח התנא במאמתי קורין את שמע בערבית. והשיב רבינו שליט"א תפילות נקגד תמידין ובתמיד קודם של שחר. ובהערה 27 ציינו שבספר תורת חיים סימן מו' סק"י כתב וז"ל "הגם שבכל הדברים היום הולך אחר הלילה וכו' בגי' תפלות וכו' כך נתקנו מעיקרא קודם שחרית, דאברהם תיקן שחרית עכ"ל. וציינו עוד לאשר שלמה ח"א סי' ב' אות ב' שהוכיח דכן הוא לדעת הרמב"ם שתפלה פעם אחת ביום היא מהי"ת דהיינו התפלה הראשונה שמתפלל מהבוקר ולא מהלילה. וציינו שבעירות דבש ח"ב דרוש יח' ד"ה נראה ועוד שחולקים ע"י.

גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרשת מקץ
גליון 7

ש. גבאי בית הכנסת שבא ראשון לסדר את הכל ואח"כ יוצא החוצה להניח טלית ותפילין, ובינתיים נכנסו עשרה אחרים לבית הכנסת, האם הגבאי הפסיד מעלתו להיות ראשון.
ת. כן.²¹

ש. אדם שלא רוצה להפסיד את המעלה להיות מעשרה ראשונים, ויודע שבאופן שיניח תפילין בביתו או בכניסה לבית הכנסת, יפסיד מעלה זו. האם יש לו עצה שיכנס לבית הכנסת בלי להניח תפילין ויכין לו את מקומו עם הסידור ויאמר שם ברכות השחר וכדומה ויצא החוצה להניח תפילין, וכך ירוויח שהיה מעשרה ראשונים ונכנס לבית הכנסת עם תפילין.
ת. כן.²²

ש. ידוע שגם בעשרה ראשונים יש מעלה לראשון יותר מהשני ועל זה הדרך. כיצד באופן שאני רואה אדם שעומד להיכנס לבית הכנסת, האם מותר למהר ולהקדימו לבוא לפניו או נחשב שהפסדתי לו את המעלה שיכל להיות לפני ואין עלי למהר ולהפסידו מעלתו.
ת. מותר.²³

ש. ראיתי שמביאים בשם הרב שליט"א שהסתפק האם יש לוותר בימי הסוכות על המעלה להיות מעשרה ראשונים בבית הכנסת, ולהישאר בסוכה כמה שיותר, דשמה מצוה דאורייתא של סוכה עדיף על מעלה זו. ויש מי שרצה להביא ראיה שמצות סוכה עדיף מפני שזה דאורייתא, שהנה המשנה ברורה מביא שהארי"י ז"ל לא היה מקפיד להיות מעשרה ראשונים, כי העדיף ללבוש טלית ותפילין ועם זה לבוא לבית הכנסת. הרי שהעדיף קודם להרוויח טלית ותפילין ולא להיות מעשרה ראשונים, ומזה הביא ראיה לגבי מצות סוכה שזה עדיף מהמעלה של עשרה ראשונים. לעני"ד נראה שאפשר לדחות את הראיה, כי הארי"י ז"ל שרצה להניח קודם טלית ותפילין, זה לא מפני שרצה להרוויח עוד מצוה של טלית ותפילין, כי שמא עשה כן, כי יש עניני גדולים להיכנס לבית הכנסת עם טלית ותפילין, אבל לולי הענינים הגדולים האלו, שמא היה ממהר להיות מעשרה ראשונים ואח"כ להניח טלית ותפילין אי"כ אין ראיה משם לגבי מצות סוכה ועשרה ראשונים מה עדיף, וצ"ע האם הדחיה נכונה.

21 צ"ע מהתשובה לעיל.

22 בשו"ע סימן צ' סעיף יד' כתב ישכים אדם לבית הכנסת כדי שימנה עם עשרה ראשונים ובמ"ב ס"ק מז' כתב "והארי" לא הי' מן הראשונים כי הוצרך לפנות וגוי וגם כד' ישילך מעוטף בטלית ותפילין לבית הכנסת וזה אי אפשר קודם היום עכ"ד. וכתב בימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמוד פ"ו שיש לעיין אם ס"ל דעדיף לילך מעוטף בטלית ותפילין לבית הכנסת אפילו אם ע"י זה יפסיד עניית איש"ר וכדומה, או דבכה"ג עדיף לילך קודם אע"פ שאינו מעוטף בטלית ותפילין. בכאלו תערוג גליון 186 הביאו את דברי המ"ב בסימן כה' סק"ח בשם הזוהר שטוב שאדם יצא מביתו מעוטף בטלית ותפילין לילך לבית הכנסת. ויש שדנו אם מי שיצא ויעטף בציצית וילבש תפילין יאחר מלהיות מעשרה ראשונים, וכן לא ישמע קדיש ויחסר לו עניית אמן ואמן יהא שמיה רבא, האם יותר כדאי שלא יצא מעוטף בטו"ת כדי שלא יפסיד הנ"ל או דזה עדיף, ואמר מרן הגרא"י שטינמן זצוק"ל דבסברא הי' נאה דעניית אמן ואמן יהא שמיה רבא זה מדינת דגמ"י משא"כ לצאת מעוטף בטו"ת לא נזכר בגמ', ואז יש להעדיף עשרה ראשונים וכן עניית איש"ר. אולם בגליון 189 הביאו שבספר ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמוד קד' כתוב קצת אחרת.

בענין עשרה ראשונים או תפילין עיין משנה ברורה מהדורת דרשו סימן כה' הערה 12. ועיין דעת נוטה הלכות תפילין עמוד כג', ועמוד כה'.

23 עיין במ"ב דרשו סימן צ' הערה 46 ואשי ישראל פרק ח' הערה סב' בענין האם בתוך עשרה ראשונים יש מעלה למי שמקדים יותר.

ש. האם עשרה ראשונים שנוטלים שכר כולם (כמבואר בברכות מז' ע"ב) זה רק בתפילה או גם בלימוד התורה.
ת. א. בתפילה.
ב. יתכן.¹⁸

ש. באופן שבאו חמשה ללמוד לפני התפילה, ועד שהכינו את עצמם להתפלל במנין הזה, כבר נכנסו עשרה אחרים להתפלל, האם החמשה שבאו לפני כן ללמוד ולהתפלל נחשבים לעשרה ראשונים, או מכיון שלא היו מוכנים בתחילת התפילה והתחילו ע"י עשרה אחרים, כעת האחרים הם עיקר המנין והם יחשבו לעשרה ראשונים.
ת. נחשבים.¹⁹

ש. אדם שבא לבית הכנסת מעשרה ראשונים בלי להניח תפילין ואמר ברכות השחר ואח"כ יוצא החוצה להניח תפילין מחוץ לבית הכנסת, ועד שחוזר עם התפילין בחזרה, כבר מוצא יותר מעשרה מתפללים, האם הפסיד את מעלתו שהגיע בתחילה מעשרה ראשונים ע"י שיצא החוצה.
ת. לא.²⁰

לסי' עח' חשב שיוהר להיות מ"י ראשונים, ולפי"ז יהיו דברי הארי"י סותרים אהדי וצ"ל שעיקר כטעם השני שהביא המג"א סימן צ' ס"ק ז' שלא הי' הארי"י מקדים מפני שהי' חלש"י.

בגליון כאלו תערוג גליון 189 הביאו שבספר החדש ומשחרי ימצאו במעלת עשרה ראשונים הביא בשם מרן הגרא"י זצוק"ל שהביא את המלבי"ם הנ"ל, והביאו שהורו מקצת מגדולי זמננו דמעות עשרה ראשונים עדיפא. ועי' בספר הליכות שלמה הל' תפילה עמוד מ' פ"ד הער' 3 שכתב בשם הגרש"ז שאמר, דהשכמה לבית הכנסת להימנות מעשרה ראשונים נרא' הדע"פא מהליכה לבית הכנסת בטלית ותפילין שהרי היא מדינת דגמ"י כמבואר בברכות. וכן הביאו בשם מרן הגרא"י שטינמן זצוק"ל דמעלת עשרה ראשונים עדיפא, מפני שהיא מדינת דגמ"י. אולם הביאו שיש מרבותינו שרצו לומר דאין זה נחשב דינת דגמ"י, כי ענין עשרה ראשונים הוא מעלה, ואינו דין, ועי' מה שכתב בזה בספר ומשחרי ימצאו כר"ב ב' עיין עוד בביתאור הגר"א על משלל פרק יד' פסוק כח'.

18 מצאתי בחוברת שאלות המצויות לג"ר יהודה אריה דינר שליט"א ח"ב עמוד כא' שהביא שאלה זו ג"כ, מבואר בגמ' (ברכות) עשרה ראשונים יש להם שכר כנגד כולם. האם הוא דוקא בתפילה או גם בביתאור"ד בעשרה ראשונים שבאים ללמוד. תשובה: והשיב, רק בתפילה והוסף שם בהערה שכן אמר הגרא"י שטינמן זצוק"ל. וביאר שדוקא בתפילה שיש דברים שבקדושה שלא שייך בלא עשרה, נמצא שהוא גרם לדבר קדושה להתקיים, משא"כ בלימוד תורה שאפשר בפחות מעשרה, ואע"פ שיש יותר ברכה כשהציבור גדול מ"מ לא גרם דבר חדש.

19 ראוי להביא כאן ממה שמובא בכאלו תערוג גליון 191 מדברי חיזוק שנשא מרן הגרא"י שטינמן זצוק"ל "כרבע שעה קודם תחילת התפילה, יאמר כל אחד ברכות שחר בוקל רם, והשומעים יענו אמן. והוסף, "הייתי רגיל לומר לבחורים בישיבה, על מה שמצוי שאחרי השיעור מדברים ביניהם בדברים של מה בכך, ועי"ז נשארים מחוץ לאולם הישיבה בשביל ללגלג קצת בדברים, ובינתיים מתחיל החזן קדיש שלפני מנחה, והם נכנסים אחרי הקדיש, והפסידו מלענות אמן יהא שמיה רבא ושאר אמינים. וכן במעריב מפסידים עניית ברכו, וכל זה בשביל מה, בשביל סתם פטופטים בעלמא, ממש כלום. וכשנמצאים בעולם הזה אינם מבינים את חשיבות הדבר של אמן, שזה שוה מליארדמים מליארדמים, ואינם מעריכים את זה. ואילו בעולם הבא כל אמן יעורר לו, ואם יחסר לו אמן כמה יחסר לו זה, ואף אמן אחד יכול להצילו. וכן נמצא בשו"ת החפץ חיים אורח נ"ו ז"ל פעמים שהולך לבית המדרש להתפלל בזמן הקבוע, ובדרך הילוכו נתעכב לדבר עם איזה איש על רגעים אחדים, בחשבו שעוד יספיק לבוא לפני ברכו, ואינם כשבה כבר אמרו ברכו. יתבונן בנפשו, אם היה הולך להשתכר כך וכך והובים, האם היה מתעכב.

פנים היו יהודים מקפידים מאד בעניית אמן, והיו מחפשים עוד אמן ועוד אמן, עד שהיו הולכים מאחד לאחד כדי לשמוע את הברכות ולענות אמן. וכך יש אומרים את הברכות השחר בקול, כדי שיוכלו לענות אחריהם אמן. וזה דבר טוב מאד, שהם מוכיחים אחרים במצוות, ויש דברים שבני ישיבה ביטלו אותם בגלל שזה מפריע ללימוד, אבל אי אפשר לבטל את זה לגמרי, כי אמנם בזמן שזה מפריע ללימוד באמת שלא יבטל, אבל בשאר זמנים יש לזוהר בזה.

הנה הביאו האריז"ל היה הולך בתפילתו מאיש לאיש כדי לשמוע את הברכות השחר כדי לענות אמן, עיי' שערי תשובה סימן ו' בשמו. והאריז"ל הי' אין לנו כלל מושג להעריך את החשיבות שהיתה אצלו לכל רגע ורגע.

עוד הביאו ששאלו מרן הגרא"י שטינמן זצוק"ל אודות בחורים שלומדים בזמן ברכות השחר בישיבה, האם צריכים להפסיק לעניית אמן, וענה לו דאע"פ שמדינת לא צריך, בשביל היראת שמים כדאי להפסיק.

20 עיין באור לציון ח"ב בסופו עמוד רצא' אות כב' שכתב בענין שאדם שעומד להיכנס להיות מעשרה ראשונים ולפתע רואה אחריו ממש שעומד ת"ח או זקן, האם צריך ליתן לגדולים ממנו להיכנס ולוותר על המעלה להיות מעשרה ראשונים. ע"ש מה שכתב בזה.

גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרשת מקץ
גליון 7

ת. נכון.²⁴

ש. מנין שבאים לאמירת סליחות לאחר חצות לילה, האם יש בזה מעלה של עשרה ראשונים.
ת. כן.

ש. ציבור שקבעו להתפלל על חולה וכדומה בכותל המערבי לפרקי תהלים, האם יש בזה את המעלה של עשרה ראשונים.
ת. כן.

ש. ציבור שקבעו להתפלל על חולה וכדומה על קבר ר' שמעון בר יוחאי במירוץ וכדומה, או בקבר החזו"א לאיזה סגולה, האם יש בזה מעלה של עשרה ראשונים.
ת. כן.

ש. ציבור שבאים להתפלל ביארציט בבית הקברות, האם יש בזה מעלה של עשרה ראשונים.
ת. כן.

ש. האם יש מעלה של עשרה ראשונים בציבור שנאסף לצורך לווית המת ושאר מצוות שעושים בציבור.
ת. לא מצינו.

ש. האם יש מעלה של עשרה ראשונים כשעושים מנין רק לצורך קידוש לבנה כגון במוצאי יו"כ שבאים רק לקידוש לבנה.
ת. אולי.

ש. בית כנסת שיש שם תשעה אנשים לפני התפילה, וברגע שהעשירי עומד להכנס, רואה בפתח השני שאביו או רבו עומדים להכנס, ואם הוא יכנס, הוא יהיה העשירי, ואם לא יכנס, עי"ז אביו או רבו הם יהיו העשירי, האם יכול להכנס להיות מעשרה ראשונים.
ת. יכנסו יחד וידחוף את אביו קצת לפניו.²⁵

ש. האם יש מושג במנין של עשרה אחרונים שיוצאים כמו שיש עשרה ראשונים.
ת. לא מצינו.

²⁴ בספר ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמוד שעאי' מסתפק מרן הרב שטיינמן זצוק"ל האם היושב בסוכה צריך לצאת ממנה לרחוץ עצמו בערב שבת לכבוד שבת, שהרי כל זמן שיושב בסוכה מקיים מצות עשה דאורייתא ועוסק במצוה פטור מן המצוה. והנה אם רצונו מצד עצמו להתרחץ הוא יכול לצאת כיון דהמצוה הוא תשבו כעין תדור, אבל הספק הוא על מי שיצא למרחץ רק בגלל המצוה דכבוד שבת.
²⁵ מדברי רבינו שליט"א נראה ששייך שיהיו שני אנשים שיהא להם את המעלה של העשירי כשנכנסו ביחד.